

Indhold

Forord	7
Kapitel 1	
Samfundsforhold	9
Kapitel 2	
Det socialpolitiske idelandskab	69
Kapitel 3	
Fra forsorgslov til bistandslov	163
Kapitel 4	
Alderdomsforsørgelse og ældrepolitik	239
Kapitel 5	
Sygeforsikringen	347
Kapitel 6	
Ulykkesforsikring og arbejdsmiljølov	415
Kapitel 7	
Arbejdsløshedsforsikring og arbejdsanvisning	487
Kapitel 8	
Invalideforsikring	547

Kapitel 9	
Familiepolitikens storhedstid	579
Kapitel 10	
Enkepension og hjælp til enker	689
Kapitel 11	
Immigrations- og integrationspolitik	699
Kapitel 12	
Sammenfatning og perspektivering	739
Danske ministerier 1957-1973	779
Referencer	785
Illustrationsliste	805
Personregister	811

Forord

"Velfærdsstatens storhedstid" er det fjerde bind af seks, som behandler den danske velfærdshistorie. Projektet gennemføres af en forskergruppe bestående af Lars Schädler Andersen, Jacob Christensen, Niels Finn Christiansen, Hans Chr. Johansen, Søren Kolstrup, Jørn Henrik Petersen, Klaus Petersen og Heidi Vad Jönsson. Ledelsen forestås af Jørn Henrik Petersen, Klaus Petersen og Niels Finn Christiansen, som samtidig er redaktører af de enkelte bind.

Det samlede projekt er finansieret af Carlsbergfondet og Syddansk Universitet, til hvem vi retter en varm tak.

De fleste af de kapitler, der er indeholdt i bind 4, har været forelagt på eksterne og interne seminarer og konferencer, og der er god grund til at takke for mange gode kommentarer til de enkelte bidrag, men selvsagt bærer forfatterne til de enkelte kapitler samt redaktørerne ansvaret for det endelige resultat.

Som redaktører har vi god grund til at takke projektets medarbejdergruppe for livlig deltagelse i de mange møder, hvor udkast til de enkelte kapitler er blevet behandlet, for overholdelse af de tidsfrister, projektet arbejder under og for tålmod i behandlingen af redaktørernes mange ændringsforslag.

Center for Velfærdsstatsforskning,
Syddansk Universitet, juli 2012.

Jørn Henrik Petersen
Klaus Petersen
Niels Finn Christiansen

Kapitel 1

Samfundsforhold

Niels Finn Christiansen, Jørn Henrik Petersen
& Klaus Petersen

Periodens økonomiske forhold

Perioden fra 1950 til begyndelsen af 1970'erne – ikke mindst årene efter 1957 – var en markant økonomisk og erhvervsmæssig ændringsproces. Danmark blev et velstandssamfund og en velfærdsstat. En stor del af de øgede ressourcer, som væksten frembragte, blev kanaliseret over i den offentlige sektor og anvendt til offentligt forbrug og indkomstoverførsler. Det var samtidig en periode med betydelige prisstigninger – en næsten permanent inflation – en meget lav arbejdsløshed og et fra 1960 næsten vedvarende underskud på betalingsbalancen.

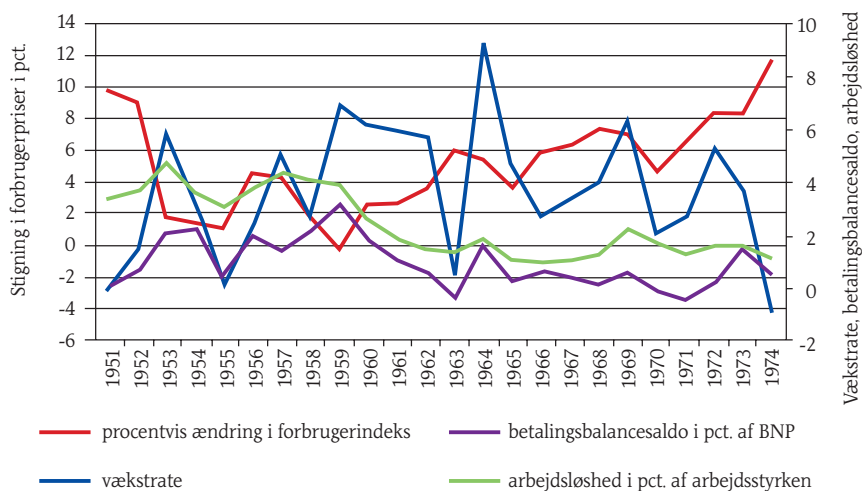
Det var en af den danske histories mest vækstprægede faser overhovedet. Både bruttofaktorindkomsten og bruttofaktorindkomsten pr. indbygger blev mere end fordoblet fra 1953 til 1972 svarende til gennemsnitlige årlige vækstrater på hhv. 4,4 og 3,6 pct. p.a. Udviklingen blev båret af gunstige konjunkturer, en mere intensiv arbejdsdeling med udlandet, vækst i investeringerne, fald i arbejdsløsheden, betydelige erhvervsmæssige omstruktureringer og en stærk satsning på uddannelse.

Økonomien blev justeret til et voksende vesteuropæisk samarbejde, en øget international liberalisering og en bevægelse mod et industrialiseret samfund. OEEC (Organization for European Economic Cooperation), der dannede rammen om samarbejdet mellem de lande, som modtog Marshall-hjælp, afviklede de kvantitative handelsrestriktioner og etablerede den europæiske betalingsunion, EPU (European Payments Union), som skulle sikre konvertibilitet mellem de europæiske valutaer. Processen lykkedes, og i 1958 var forudsætningerne for dollarkonvertibilitet også tilvejebragt. I 1960 indgik Danmark sammen med seks andre lande i et europæisk frihandelsområde, EFTA (European Free Trade Association), som gennem de første år gradvis nedbrød toldskrankerne for industrivarer landene imellem – efterfulgt af yderligere en runde toldreduktioner i den såkaldte Kennedyrunde – en politisk proces gennemført inden for GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) på initiativ af præsident John F. Kennedy.

Nyinvesteringerne udgjorde i 1953 ca. 18 pct. af bruttofaktorindkomsten, mens de i 1972 var vokset til en andel på knap 23 pct. Denne stærke vækst i kapitaldannelsen gik hånd i hånd med stærkt faldende ledighed, betydelig vækst i arbejdsstyrken og vandringer af arbejdskraft fra landbrug til byerhverv. Mens arbejdsløsheden i 1956 lå på ca. 91.000, var den i 1965 reduceret til 20.000. I begyndelsen af 1950'erne var arbejdsstyrken på godt 2 mio., mens den i midten af 1970'erne var vokset til knap 2,5 mio. Det hang dels sammen med de store årgange, der gradvis gjorde deres entre på arbejdsmarkedet, dels med den stærkt stigende erhvervsfrekvens blandt gifte kvinder.

Der er et klart skel i 1958, hvad man måske lettest ser ved et blik på betalingsbalancesaldoen. Forud for 1958 var det i høj grad valutaforholdene, der bestemte den økonomiske politik. Valutareserverne var små og bytteforholdet dårligt. Landbrugets eksportmuligheder strammede til, og de internationale

Figur 1.1 Økonomiske indikatorer

Kilde: E. Damsgaard Hansen, Svend Erik Hougaard Jensen, Kaj Kjærsgaard og Jørgen Rosted 1988, *Dansk Økonomisk Politik, Teorier og Erfaringer*, København.

lånemarkeder var ikke funktionsdygtige. Det lagde bånd på den økonomiske politik, der blev præget af tilbagevendende indgreb, som skulle dæmpe efterspørgslen – især den, der rettede sig mod udenlandsk valuta. Væksten i bruttofaktorindkomsten i faste priser var da også kun gennemsnitligt 2,6 pct. over perioden 1950-1958, mens den gennemsnitlige vækstprocent for perioden 1958-1972 var 5 pct.

Fra slutningen af 50erne, da valutakonvertibiliteten var en kendsgerning, blev det muligt at optage udenlandske lån, så man kunne undgå de idelige efterspørgselsbegrænsende indgreb. Det ytre sig omvendt i et permanent underskud på betalingsbalancen – med 1963 som den eneste undtagelse. Hermed blev der langt flere frihedsgrader i den økonomiske politik.

Det blev først "trekantregningen", jf. nedenfor, der brød dødvandet. Først fik man, som det ses af figur 1.1, rettet op på betalingsbalancen og derefter indledtes en mere planmæssig lånepolitik. Det blev understøttet gennem erhvervsmæssigt fordelagtige skatteregler, herunder gennemførelse af gunstige muligheder for saldoafskrivning. Det betød hastig vækst i industriproduktionen, der i faste priser voksede med 29 pct. fra 1957 til 1960. Samtidig faldt arbejdsløsheden fra 4,1 til 1,8 pct. af arbejdsstyrken. Hermed var scenen sat for velfærdsstatens markante vækstårti.

Mens de første ændringer satte en industriel udvikling i gang, blev der i 1960 taget fat på landbrugets strukturproblemer. Landbrugets indtægter var op gennem 50erne steget mindre end andre samfundsgrupper. Erhvervet søgte ud af sine vanskeligheder ved at nedbringe forbruget af arbejdskraft til fordel for mekanisering. Der var derfor brug for en ændret jordfordeling,

der modsvarede mekaniseringen, og for en finansiering, som gjorde mekaniseringen mulig. Problemerne blev søgt løst ved etableringen i 1960 af Dansk Landbrugs Realkreditfond og ved løbende lempelser af reglerne for samdrift og sammenlægning. Hertil kom hastigt voksende landbrugstilskud, som i 1965 fik professor Jørgen Dich til at bruge en artikeloverskrift, der lød: "Venstres vilje er landets lov, og Socialdemokratiet har den udøvende magt".

Konsekvensen af strukturtilpasningen i landbruget og ekspansionen i industrien blev en væsentlig ændring i arbejdsstyrkens erhvervmæssige sammensætning. Tabel 1.1 giver et indtryk af ændringerne. Både i 50erne og i 60ernes første halvdel var der stærk vækst i tilgangen af industriarbejdere, men periodens mest markante ændring var dog, at kategorien administration/offentlige tjenesteydelser opslugede ikke mindre end knap 300.000. Modsvaret hertil var en stærk stigning i skattetrykket.

Den høje aktivitet og de struktur-mæssige forskydninger var medvirkende til at fremkalde et inflationært pres, som igen gjorde Danmark mindre konkurrencedygtig. Det betød, at betalingsbalancehensynet atter fik en større plads i den økonomiske politik.

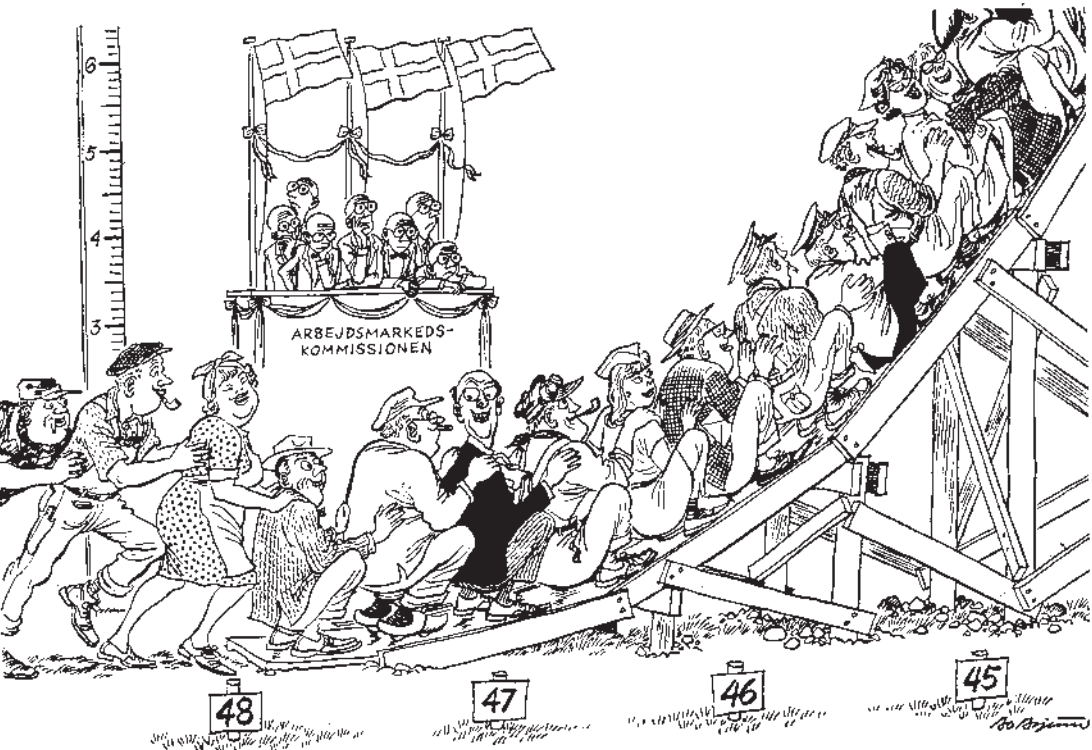
Konsekvensen var den ganske komplicerede overenskomstsituation i 1961. Arbejderne krævede høje lønstigninger, og landbruget, der var på vej mod del-

Tabel 1.1 Arbejdsstyrkens erhvervmæssige sammensætning

	1.000 personer			
	1950	1960	1965	1970
Landbrug m.v.	429	366	326	244
Håndværk og industri	540	613	663	660
Byggeri m.v.	132	150	184	210
Handel og transport	400	439	486	509
Administration, offentlige tjenesteydelser	190	267	348	475
Servicevirksomhed o.a.	245	228	226	212
	pct.			
Landbrug m.v.	22,6	17,8	14,6	10,6
Håndværk og industri	27,9	29,7	29,7	28,6
Byggeri m.v.	6,8	7,3	8,3	9,1
Handel og transport	20,7	21,3	21,7	22,0
Administration, offentlige tjenesteydelser	9,8	12,9	15,6	20,5
Servicevirksomhed o.a.	12,6	11,0	10,1	9,2

Kilde: Svend Aage Hansen & Ingrid Henriksen 1980, *Velfærdsstaten 1940-78*, København: 121.

Lønglidning for viderekomne

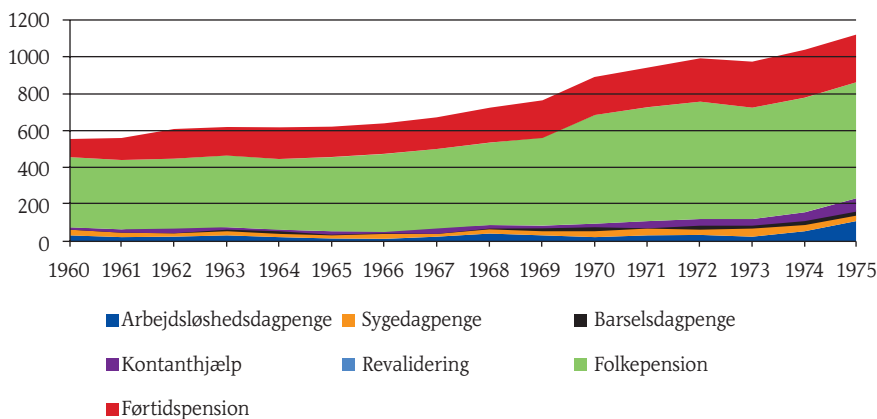
(Politiken 21.8.1960)

Allerede i 1960 påbegyndtes den løn- eller nok snarere indkomstglidning, der skulle blive et af 60ernes svære økonomiske problemer.

vis tilskudsfinansiering fra det øvrige samfund, fordrede at blive kompenseret. Også tjenestemændene stod stærkt i kraft af den stærke vækst i den offentlige beskæftigelse. Tjenestemændenes og funktionærgruppernes andel i vælgerkorpset var i vedvarende vækst. Også gruppen af dem, der var afhængige af overførselsindkomster, var, jf. figur 1.2, begyndt at vokse, så man med en vis ret kan hævde, at størsteparten af den danske befolkning var på vej til at få sine indkomstforhold afgjort gennem aftaler. Løn- og indkomststigningerne var store, og det udløste ønsker fra flere sider om, at staten i højere grad intervererede direkte i indkomstdannelsen. Dermed var begrebet "indkomspolitik" født, og det vandt i styrke efter det kaotiske 1961, hvor stort set alle fik mere end godt var.

Den såkaldte "helhedsløsning", der gennemførtes i 1963, var et stort lovgivningskompleks, hvis hovedsigte var at regulere indkomstdannelsen i en to-årig periode. Indgrebet omfattede lønningerne på det private og det offentlige arbejdsmarked, landbrugets indkomster, overførselsindkomsterne til folke-, invalide- og enkepensionister samt det private erhvervslivs indkomster gennem love om pris-, avance- og udbyttestop. Hertil knyttedes love om arbejdsmar-

Figur 1.2 Antal helårsmodtagere af indkomsterstøttende ydelser 1960-1975

kedets tillægspension, sygeløn, forhøjet folkepensionsbidrag samt om et nyt pristal, der fjernede skatter og afgifter fra pristallet. Målet var af hensyn til beskæftigelsen og valutabalancen at holde indkomsterne i ro, idet man dog hævdede de laveste lønninger og ydelserne til pensionisterne. Sigtet var at gennemføre en socialt afbalanceret løsning på landets økonomiske problemer.

Med helhedsløsningen erstattede den socialdemokratisk-radikale regering i virkeligheden overenskomstforhandlingerne med en i sidste instans dikteret indkomstpolitisk løsning. Det var en vigtig politisk nydannelse, der kan ses som en logisk konsekvens af udviklingen i de foregående år.¹

Helhedsløsningen blev ikke en model, for det følgende tiår var i ikke ringe grad et helt igennem ureguleret indkomstkapløb, der resulterede i en betydelig løninflation. Figur 1.3 viser, hvordan lønningerne steg væsentligt mere end forbrugerpriserne, og løninflationen medvirkede til en stadig vanskeligere økonomisk situation. Hertil kom, at den stærke ekspansion af velfærdsstaten skabte et nyt styringsproblem, der handlede om ressourcefordelingen mellem den offentlige og den private sektor.

Den internationale handel udviklede sig frem mod 1970 ekspansivt under påvirkning af den høje vækst i de fleste lande, og der var tale om stærke prisstigninger på de internationale råstofmarkeder og en ikke ringe valutarisk uro.

På valutamarkedet indtraf betydelige ændringer i købekraftspariteterne. Dollaren havde for længst erstattet guldets som grundlag i den internationale handel. Det bidrog til at give USA en overordentlig stærk placering i den internationale økonomi. Flere faktorer, herunder også krigen i Vietnam, medvirkede imidlertid til, at dollarens guldkonvertibilitet kom under tryk. Derfor

1 For en grundig gennemgang af begivenhedsforløb og indhold, se Birgit Nüchel Thomsen 1990, "Helhedsløsningen i 1963", i Ole Feldbæk og Erik Lund (red.), *Presse og historie, Festskrift til Niels Thomsen*: 189-220.

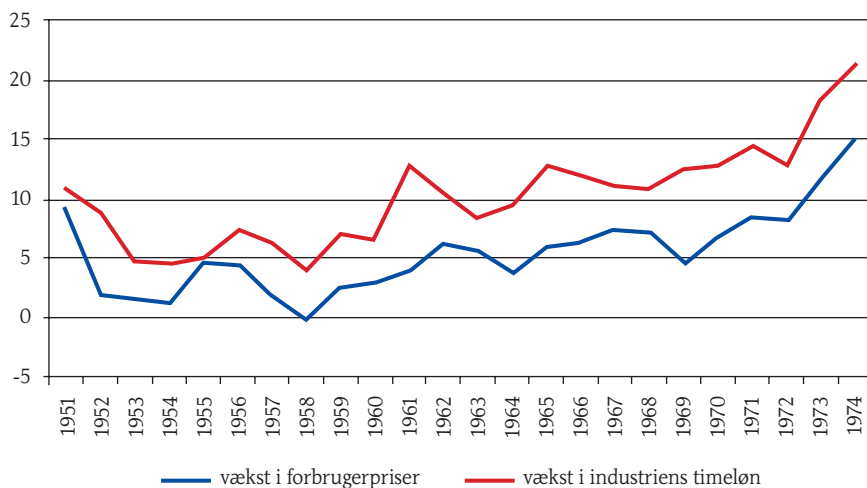

Statsminister Jens Otto Krag søger på LO's kongres i 1963 at overbevise fagbevægelsen om indkomspolitikken og helhedsløsningens velsignelser.

besluttede præsident Richard Nixon i 1971 at stoppe andre nationers ret til at indløse dollars for guld. Andre nationer fulgte hurtigt trop, og dermed var Bretton Woods aftalens guldstandard gået i opløsning.

Danmark var tidligere løbet ind i problemer i forbindelse med den britiske devaluering af pundet i 1967, der tvang Danmark til delvis at følge pundets devaluering. Det var i forbindelse med følgelovgivningen til denne devaluering, at Socialistisk Folkeparti blev splittet, så partiet Venstresocialisterne så dagens lys, jf. nedenfor.

Figur 1.3 Timeløns- og prisudvikling

Kilde: E. Damsgaard Hansen, Svend Erik Hougaard Jensen, Kaj Kjærsgaard og Jørgen Rosted 1988, *Dansk Økonomisk Politik, Teorier og Erfaringer*, København.

Den økonomiske politik sigtede på en vis opbremsning af forbruget gennem en stram finanspolitik, mens man ved en mere lempelig pengepolitik søgte at fremme investeringerne. Som det ses af figur 1.1, lykkedes det faktisk at forøge vækstraten til næsten det dobbelte fra 1968 til 1969, mens inflationsraten blev halveret. Det blev dog en kortvarig glæde, fordi den internationale valutauro i 1969 førte til en stærk rentestigning, og det blev steds vanskeligere at holde den offentlige sektors vækst under kontrol, jf. nedenfor.

Svend Aage Hansen² skriver med megen ret, at "vejen ind i 70erne [var] brolagt med bristede illusioner". Den styring af konjunkturudviklingen, man var kommet til at se som næsten en selvfølgelighed, viste sig pludselig ikke at fungere. I de første år af 70erne oplevede man i den vestlige verden en gigantisk højkonjunktur, der umiddelbart efter afløstes af en stagflationspræget, dyb depression. Den generelle højkonjunktur i 1971-72 drev sammen med en række andre forhold råvarepriserne opad, hvilket i samspil med høj kapacitetsudnyttelse, stigende renteniveau og periodevis valutauro førte til stærke pris- og omkostningsstigninger.

Derfor iværksatte man i flere lande indgreb, der skulle dæmpe den økonomiske aktivitet, og det faldt sammen med voldsomme prisstigninger på olie i kølvandet på OPEC-landenes (Organization of the Petroleum Exporting Countries) produktions- og leveringsbegrænsninger. Den vestlige verden stod over for et prischok af hidtil uset omfang.

2 Svend Aage Hansen 1977, *Økonomisk Vækst i Danmark II: 1914-1975*, København: 199.

Det betød, at velfærdsstatens storhedstid – dette binds titel – stod for fald. Velfærdsstaten var på vej ind i et tidehvert, jf. *Dansk Velfærdshistorie*, bind 5.

Periodens parlamentariske forhold

Det er ikke urimeligt at kalde 60'erne for Socialdemokratiets årti. Den velfærdspolitiske linje, vi drøftede i *Dansk Velfærdshistorie*, bind 3, slog nu for alvor igennem og prægede landet økonomisk, politisk, socialt og ideologisk. Velfærdsstaten blev for alvor sat på skinner, og de borgerlige partier kunne ikke dæmme op for ønskerne om stadig flere velfærdsgoder. De indskrænkede sig til en ideologisk kritik, men uden en magtfuld opposition til velfærdslinjen. Velfærdsstatsprojektet, hvis man kan tale om et projekt, antog i løbet af 1960'erne hegemonisk karakter og en høj grad af politisk legitimitet.

I denne ekspansive periode blev flere og flere samfundsområder integreret i den velfærdspolitiske tænkning og praksis. Det gjaldt blandt andet de nedenfor nævnte temaer som uddannelse, kultur, bolig og i sidste ende de internationale markedspolitiske planer. Øgede sociale rettigheder og muligheder, skarpere blik på social og kønslig ligestilling blev uomgængelige temaer i den velfærdsstatslige debat og politik. Det var problemfelter, som i stigende grad blev indoptaget i de politiske partiers strategier for at vinde proselytter i et stadig mere labilt vælgerkorps.

Ved Hans Hedtofts død i 1955 blev H.C. Hansen statsminister i den socialdemokratiske mindretalsregering. Valget i 1957 blev præget af det stærke opgør på arbejdsmarkedet, der havde fundet sted i 1956. Partiet gik derfor tilbage. Efter langvarige regeringsforhandlinger endte det – noget overraskende – med dannelsen af den såkaldte trekant-regering bestående af Socialdemokratiet, Det radikale Venstre og Danmarks Retsforbund. Socialminister blev Julius Bomholt. Da H.C. Hansen døde i 1960, overtog Viggo Kampmann statsministerposten.

Trekantregeringen var en flertalsregering, hvis manøvrer muligheder ikke blev mindre, fordi der var en del uenighed i den "borgerlige lejr". Det viste sig fx ved vedtagelsen af VK-planen i 1959,³ der byggede på, at "borgernes penge ligger bedst i borgernes lommer". Det førte til, at Thorkil Kristensen forlod Venstre, mens en række af hans støtter dannede Liberal Debat. Den interne strid varede til midten af 60'erne. Også på venstrefløjen var der tale om nybrud. I kølvandet på det sovjetiske kommunistiske partis 20. kongres i 1956 og på de samtidige begivenheder i Ungarn opstod der en splittelse i Danmarks kommunistiske Parti, som førte til dannelsen af Socialistisk Folkeparti.

Valget i 1960 blev et opgør mellem Socialdemokratiets parole "Gør gode tider bedre" og de to store borgerlige partiers VK-plan med dens ønske om

3 *Nye signaler i den økonomiske politik. Fællesudtalelse af 4. oktober 1959 og dens finans- og pengepolitiske baggrund 1959*, København.

Tabel 1.2 Folketingsvalg 1957-1973

	SD	RV	KF	V	DKP	RF	SF	DU	VS	SP	LC	KrF	FrP	CD
1957														
S	39,4	7,8	16,6	25,1	3,1	5,3	-	2,3	-	0,4	-	-	-	-
M	70	14	30	45	6	9	-	0	-	1	-	-	-	-
1960														
S	42,1	5,8	17,9	21,1	1,1	2,2	6,1	3,3	-	0,4	-	-	-	-
M	76	11	32	38	0	0	11	6	-	1	-	-	-	-
1964														
S	41,9	5,3	20,1	20,8	1,2	1,3	5,8	2,5	-	0,4	-	-	-	-
M	76	10	36	38	0	0	10	5	-	0	-	-	-	-
1966														
S	38,2	7,3	18,7	19,3	0,8	0,7	10,9	1,6	-	-	2,5	-	-	-
M	69	13	34	35	0	0	20	0	-	-	4	-	-	-
1968														
S	34,2	15,0	20,4	18,6	1,0	0,7	6,1	0,5	2,0	0,2	1,3	-	-	-
M	62	27	37	34	0	0	11	0	4	0	0	-	-	-
1971														
S	37,3	14,4	16,7	15,6	1,4	1,7	9,1	-	1,6	0,2	-	1,9	-	-
M	70	27	31	30	0	0	17	-	0	0	-	0	-	-
1973														
S	25,6	11,2	9,2	12,3	3,6	2,9	6,0	-	1,5	-	-	4,0	15,9	7,8
M	46	20	16	22	6	5	11	-	0	-	-	7	28	14

S: stemmeandel

M: mandattal

SD: Socialdemokratiet

RV: Det radikale Venstre

KF: Det konservative Folkeparti

V: Venstre

DKP: Danmarks kommunistiske Parti

RF: Retsforbundet

SF: Socialistisk Folkeparti

DU: De Uafhængige

VS: Venstresocialisterne

SP: Slesvigsk Parti

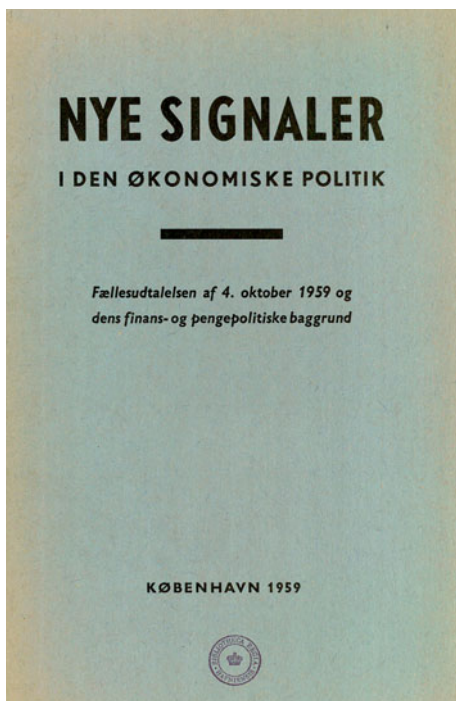
LC: Liberalt Centrum

KrF: Kristeligt Folkeparti

FrP: Fremskridtspartiet

CD: Centrum-Demokraterne

at standse væksten i den offentlige sektor og lade "pengene blive i borgerens lomme". Valget styrkede Socialdemokratiet og de konservative, mens Venstre gik kraftigt tilbage. Socialistisk Folkeparti fik 11 mandater. Det radikale Venstre vaklede i spørgsmålet om fortsat regeringssamarbejde, men et flertal besluttede at danne regering med Socialdemokratiet – støttet af et grønlandsk mandat og med forventet støtte fra Socialistisk Folkeparti. Frem til 1961 var Julius Bønholt socialminister. Han afløstes af Kaj Bundvad. Det var ikke en stærk

I 1959 udkom den såkaldte fællesudtalelse fra Venstre og Det konservative Folkeparti om den økonomiske politik. Den var særdeles kritisk over for væksten i den offentlige sektor.

regering, og den mødte mange vanskeligheder, men var dog i stand til at gennemføre den nok så kendte "helhedsløsning" i 1963. Da havde Jens Otto Krag – efter Viggo Kampmanns afgang i 1962 – overtaget statsministerposten.

"Velfærdsstaten" stod vedvarende på dagsordenen som et stridens æble. Socialdemokratiet og Venstre havde begge nyformuleret deres partiprogrammer. Kernen i det socialdemokratiske var en fastholdelse af velfærdslinjen med betoning af tryghed og velfærd,⁴ mens Venstres program fra 1963⁵ så velfærdspolitikken som en liberal socialpolitik, hvis hovedmål var at sætte borgerne i stand til at leve uden støtte fra det offentlige. Der var dog i mange henseender tale om et nyt program. Mens Venstre og de konservative alene forbandt velfærdsstaten med en fortsættelse af de kendte sociale sikringsordninger – den traditionelle socialsikringsstat – så Socialdemokratiet velfærdsstaten som betegnelse for et sammenhængende samfundsprojekt. Socialpolitiske initiativer kunne derfor ofte bæres igennem i fællesskab, mens striden i højere grad stod om den offentlige sektors størrelse. Det var da også Venstre, der i 1964, jf. kapitel 2, tog initiativ til nedsættelse af Socialreformkommissionen bl.a. for at udvikle administrative forenklinger. Venstre ville et både administrativt og ydelsesmæssigt forenklet system, der bl.a. skulle bygge på faste grundtydelser, mens det, som lå derudover, måtte hvile på den enkeltes frivil-

4 *Vejen frem. Socialdemokratiets Principprogram*, 1961, København.

5 *Program for Venstre, Danmarks liberale Parti*, 1963, København.

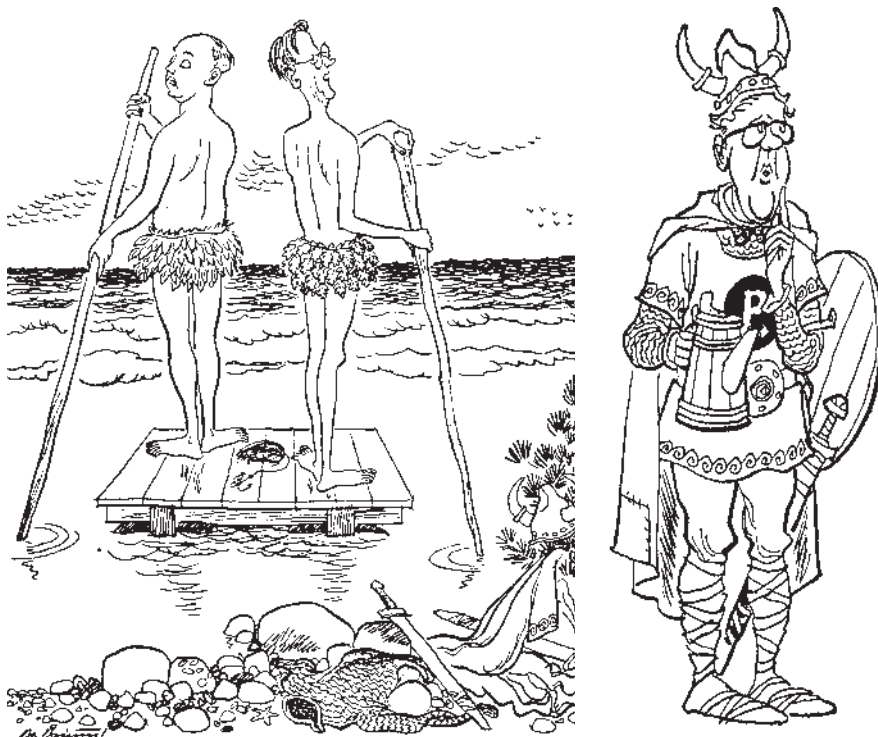

Det kunne næsten se ud, som om Jens Otto Krag her i 1963 appellerer til højere magter om at bære helhedsløsningen igennem.

lige forsikringstegning, jf. kapitel 2. Det stred i sagens natur mod Socialdemokratiets syn på velfærdsstaten som et samfundsprojekt.

Efter folketingsvalget i 1964 fortsatte Jens Otto Krag som statsminister for en socialdemokratisk mindretalsregering. Perioden blev præget af, at Socialdemokratiet i højere grad måtte tage hensyn til synspunkterne i Socialistisk Folkeparti, at Venstre blev splittet, da de, der tegnede Liberal Debat, udtrådte af Venstre og erklærede sig som partiet Liberalt Centrum, at Venstres leder – Erik Eriksen – foreslog en sammenslutning af Venstre og de konservative, hvilket førte til hans afgang, og at hans efterfølger – Poul Hartling – ved sin Svanninge-tale åbnede for et nærmere samarbejde med Det radikale Venstre. Regeringen kørte fast på sine ønsker til en skattereform, og det førte til udskrivning af folketingsvalg i 1966.

Valget blev et nederlag for de tre store, gamle partier, mens de radikale, Liberalt Centrum og ikke mindst Socialistisk Folkeparti vandt frem. Jens Otto Krag åbnede for en forhandling med Socialistisk Folkeparti. Det førte til en skriftlig aftale mellem de to partier, der sikrede det parlamentariske samarbej-

1965 blev et markant år i Venstres historie. Det kom, jf. Bo Bojesens tegning til venstre, til et endeligt opgør mellem partiet og "oprørerne" i Liberal Debat, der nu stod til søs med deres eget parti, Liberalt Centrum, under ledelse af cand. jur. Niels Westerby og professor, dr.theol. Børge Diderichsen. Samtidig førte Erik Eriksens forslag om en sammenslutning af Venstre og Det konservative Folkeparti til hans afgang som partileder. Han blev afløst af seminarirektor Poul Hartling, som endnu i Bo Bojesens optik gik under navnet Poul Pegepind med "tyndtår" i kaffekanden, tegningen til højre.

de, og som bl.a. indeholdt en passus om, at reformerne på det uddannelses- og socialpolitiske område skulle fortsættes.

Mellem de konservative og de radikale var der en tilnærmelse, som blev fremkaldt af de konservatives antydning af, at partiet – uanset Venstres modvilje – ville forhandle skattereform med regeringen – vel at mærke, hvis også de radikale deltog. Sådan gik det imidlertid ikke. Skatteforliget blev alene indgået mellem regeringen og Socialistisk Folkeparti. Den radikale tilnærmelse til de konservative kombineret med den tidligere tilnærmelse mellem Venstre og de radikale banede vej for et tættere "borgerligt samarbejde", mens skattereformen kittede Socialdemokratiet tæt til Socialistisk Folkeparti, ja så tæt at resultatet blev oprettelse af et kontaktudvalg mellem de to partier – det såkaldte "røde kabinet"; men Socialistisk Folkeparti var et hus i splid med sig selv. På forhandlinger om den økonomiske politik faldt "forbrødringen" sammen, og de i Socialistisk Folkeparti, der var utilfredse med partiets linje, brød ud og dannede Venstresocialisterne. Resultatet blev udskrivning af folketingsvalg i januar 1968.

I efteråret 1966 var der uenighed blandt de borgerlige partier om holdningen til det socialdemokratiske forslag om indførelse af kildeskat. Da kildeskatteforslaget mødte modstand i Folketinget, valgte Krag at udskrive valg for at udnytte splittelsen mellem oppositionspartierne.

Socialdemokratiet og Socialistisk Folkeparti gik kraftigt tilbage, mens de radikale fordoblede deres mandattal. Det bragte partiet i den "midterposition", som altid har bekommet det vel. Partiet ville fortsat et samarbejde "over midten", men det kom nu af strategiske grunde til at udspille sig med dannelsen af en VKR-regering som bagtæppe. Den radikale Hilmar Baunsgaard blev statsminister og Nathalie Lind (V) socialminister.

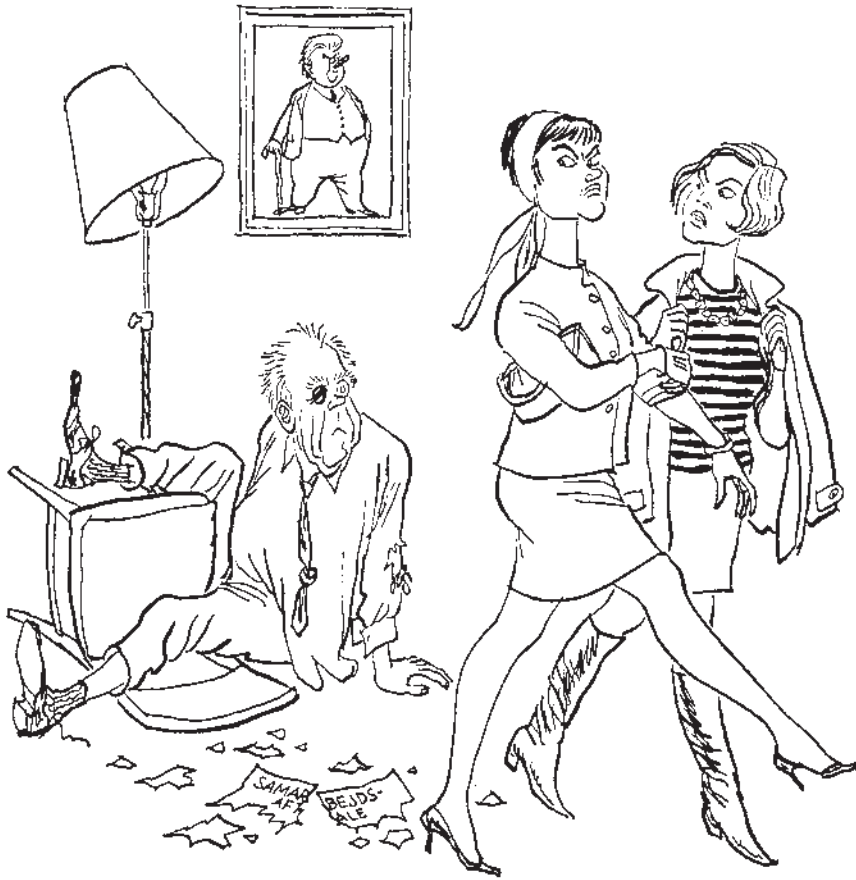
Regeringen balancerede mellem at føre en traditionel keynesiansk finanspolitik og at gennemføre indkomstpolitiske indgreb. Ikke mindst de sidste løb gang på gang ind i vanskeligheder – bl.a. fordi fagbevægelsen fastholdt, at regeringen var kommet til magten, fordi dens tre partier havde været vrangvillige, da Socialdemokratiet i 1967 havde forsøgt sig med et indkomstpolitisk initiativ. Den manglende succes med indkomstpolitiske foranstaltninger gjorde en mere stram finanspolitik nødvendig. Resultatet blev – noget paradoksalt – at skatte trykket aldrig havde udviklet sig så kraftigt som under den borgerlige regering. Figur 1.4 viser udviklingen i skattetrykket fra 1960 til 1975. Man ser tydeligt, at den mest markante udvikling foregik fra 1968 til 1971.

På vej mod

nye mål

Selv om en øjensynlig selvbevidst regering Krag gik til valget i 1966 "På vej mod nye mål", led partiet nederlag, mens SF vandt frem. Det førte til Krag's berømte/beryggede udsagn om, at man har et standpunkt, til man tager et nyt. Ordene faldt i et interview med Ekstra Bladet som svar på, hvordan han så hurtigt kunne ændre sin opfattelse af et samarbejde mellem Socialdemokratiet og SF. Han havde før valget afvist et samarbejde med SF, med det blev en realitet straks efter valget, fordi Socialdemokratiet kun kunne beholde regeringsmagten, hvis SF støttede partiet. Fra højre ses statsminister Jens Otto Krag, socialminister Kaj Bundvad, handelsminister Lars P. Jensen, og minister for offentlige arbejder Kai Lindberg. Derpå følger økonomiminister Henry Grünbaum, justitsminister K. Axel Nielsen og fiskeriminister Jens Risgaard Knudsen. Næsten skjult til venstre ses arbejdsminister Erling Dinesen og boligminister Kaj Andreasen.

K KVINDER. VELEGNET BLIKFANG I VALGREKLAMEN. SKUFFER DOG OFTE SENERE VED AT VISE MANGLENDE VILJE TIL AT INDORDNE SIG UNDER DET AF GRUPPEN VEDTAGNE KØNSROLLE-MØNSTER. BLID KVINDE: SE DUE.

Bo Bojesen

I december 1967 fældede unge SF'ere regeringen og stiftede Venstresocialisterne. Bo Bojesen lod en forslået Aksel Larsen sidde med en iturevet samarbejdsaftale, mens Hanne Reintoft og Pia Dam gjorde deres sortie. På væggen ses Per Hækkerup med sin berømte stok, der ellers så mange gange havde "banket" dissidenter på plads.

På trods af regeringens ønsker om en afdæmpet udvikling i den offentlige sektor voksede det offentlige forbrug og de offentlige investeringer hurtigere end det private forbrug og de private investeringer. Det blev baggrund for iværksættelse af det såkaldte perspektivplanarbejde, der påbegyndtes i 1968 og sigtede på at udvikle redskaber for en stærkere statslig styring. Koordinering og effektivisering af den offentlige sektor stod højt på regeringens dagsorden.